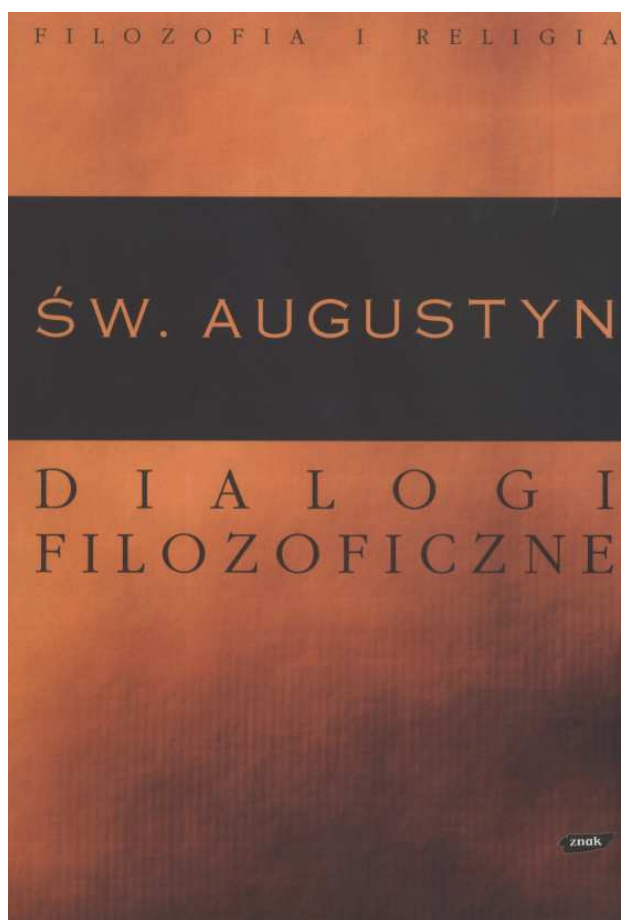

A w moim przekonaniu właściwym niejako mieszkaniem i ojczyzną duszy jest sam Bóg, który ją stworzył. Nie potrafię natomiast nazwać jej substancji, gdyż, jak sądzę, nie należy ona do powszechnie znanych bytów, z którymi się stykamy za pośrednictwem zmysłów cielesnych. Uważam mianowicie, że dusza nie jest ani ziemią, ani wodą, ani powietrzem czy ogniem, ani połączeniem tych wszystkich pierwiastków czy też niektórych z nich. Gdybyś się chciał ode mnie dowiedzieć, z czego składa się drzewo, wymieniałbym znane dobrze cztery elementy.¹ Należy bowiem przyjąć, że z nich składają się wszystkie tego rodzaju byty; ale jeślibyś jeszcze pytał dalej, z czego składa się sama ziemia lub woda, powietrze czy ogień, nie mógłbym już znaleźć odpowiedzi.² To samo na pytanie: „czego złożony jest człowiek”, potrafię odpowiedzieć: „z duszy i ciała”; gdybyś z kolei zapytał o ciało, uciekłbym się do owych czterech pierwiastków. Lecz jeśli zapytasz o duszę, która robi wrażenie bytu prostego o swoistej substancji, miałbym trudność nie mniejszą, niż gdybyś pytał, jak wyżej, skąd powstała ziemia³.

Św. Augustyn, *O wielkości duszy*, w: *Dialogi Filozoficzne*, Wydawnictwo Znak, Kraków, 1999, str. 340.

¹ Dzisiaj, cztery „elementy” Empedoklesa, cytowane w *Fizyce* Arystotelesa, nazwalibyśmy raczej czterema stanami skupienia materii: gaz, ciecz, ciało stałe, plazma. Zob. G. Karwasz, M. Sadowska, K. Rochowicz, *Toruński po-ręcznik do fizyki. Gimnazjum klasa I*. Wyd. Nauk. UMK, 2010.

² A teorii Demokryta powiedzielibyśmy: z atomów, a te z protonów, neutronów i elektronów, ale to jest tylko przesunięcie *dalej* pytania, niż „ostateczna” odpowiedź. I chemia i fizyka jest pełna „postulatów”, „zakazów” i innych tego rodzaju stwierdzeń *filozoficznych*. Odpowiedni tekst do „Scientia et Fides” jest w przygotowaniu (XI 2015).

³ To z kolei fizycy powiedzą: „Materia powstała w Wielkim Wybuchu”. Ale równoważność energii i masy z równania Einsteina, zabrania aby coś (masa lub energia) powstały z niczego. Znow więc pytanie, skąd powstała „ziemia” jest przesunięte dalej (i ukryte).